

УДК 657.1

ПОГЛЯД НА РЕФОРМУ

НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: ЕФЕКТ КОГНІТИВНОГО ДИСОНАНСУ

СЕРГІЙ ЛЕГЕНЧУК,доктор екон. наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальних
економічних дисциплін,**ДМИТРО ЛОЗИНСЬКИЙ,**аспірант кафедри бухгалтерського
обліку, Житомирський державний
технологічний університет

У статті зроблено спробу пояснити необхідність проведення реформи національної системи бухгалтерського обліку та «зламати» найбільш поширені стереотипи, що перешкоджають її реалізації.

Запропоновано авторське бачення особливостей трансформації національної системи бухгалтерського обліку в контексті стимулюючого впливу на ділову активність суб'єктів національної економіки.

Ключові слова: симпліфікація бухгалтерського обліку, підсистема податкового обліку, підсистема фінансового обліку, реформа національної системи бухгалтерського обліку.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах не потребує доказу той факт, що негативні прояви останньої світової економічної кризи суттєво загальмували розвиток національної економіки. Як у світовій, так і в національній економіці відбуваються процеси, наслідки яких майже неможливо спрогнозувати. Чіткі межі між фазами рецесії, депресії та поживлення «розмиваються», що створює ситуацію невизначеності стосовно виходу економіки з кризи чи її наближення до нового спаду.

Професор Нью-йоркського університету Н. Рубіні в інтерв'ю «Bloomberg TV» зазначає, що фінансові проблеми, які з'являться у 2013 р., виявляться більш серйозними, ніж у 2008 р. На його думку, це буде «ідеальний шторм» для всієї світової економіки, оскільки коштів для пом'якшення економічних шоків практично не залишиться, а спад відбудеться в усіх ключових регіонах світу [1].

Як наслідок Україна може черговий раз постраждати від зміни настроїв світової кон'юнктури, як це вже було в 2008–2009 рр., коли економічна криза проявила слабкі сторони української економіки, які до того згладжувалися більш-менш стабільним експортом та порівняно задовільним платіжним балансом.

Переживаючи черговий спад, ми знову повертаємося до усвідомлення необхідності реформування основних сфер економічного життя країни. Однією з таких сфер, яка потребує трансформації, є національна система бухгалтерського обліку, проте, на жаль, сьогодні її вплив на хід макроекономічних явищ часто недооцінюється або взагалі не береться до уваги. А якщо хтось і розуміє необхідність такої реформи, то рано чи пізно приходиться до стану когнітивного дисонансу внаслідок роздумів щодо правильності шляхів її реалізації.

Поняття «*когнітивний дисонанс*»* використовується не просто як характеристика стану, в якому перебуває дослідник, який намагається знайти оптимальний баланс інтересів платників податків та податкової системи держави.

Когнітивний дисонанс – це стан відсутності гармонії при пізнанні, що пов'язано з невідповідністю

* *Когнітивний дисонанс* (від англ. слів: *cognitive* – «пізнавальний» і *dissonance* – «відсутність гармонії») – це стан індивіда, що характеризується зіткненням у свідомості суперечливих знань, переконань, поведінкових установок щодо деякого об'єкта або явища, при якому з існування одного елемента випливає заперечення іншого, і пов'язане з цією невідповідністю відчуття психологічного дискомфорту [2].

отриманого очікуваному. Саме в такому стані дисгармонії опиняється особа, яка, з одного боку, усвідомлює необхідність максимальної симпліфікації процедур бухгалтерського й податкового обліку, а з іншого – розуміє, що це може призвести до скорочення податкових надходжень до бюджету та виникнення чергової бюджетної «дірки» в кілька десятків мільярдів гривень на рік. Подана стаття є роздумами над цією проблемою та намаганням усунути когнітивну дисгармонію.

Аналіз останніх наукових досліджень. Значну увагу вивченню питань реформування національних систем бухгалтерського обліку приділяли зарубіжні (Х. Джонс, М. Джіклінг, Р. Джуччі, Р. Кірхнер, Т. Оттен, Дж. Хурта де Сото та ін.), а також вітчизняні дослідники (М. Бондар, Ф. Бутинець, В. Войнаренко, С. Голов, З. Задорожний, Т. Єфименко, В. Жук, Л. Кіндрацька, Г. Кірейцев, М. Кужельний, Л. Ловінська, Н. Малюга, В. Пархоменко, О. Петрук, Ю. Петрушевський, П. Саблук, С. Свірко, В. Сопко, М. Чумаченко, В. Швець та ін.). Водночас багато питань у цій сфері залишаються невирішеними, зокрема особливої гостроти набуває потреба надання чіткої відповіді на те, як вплине та чи інша реформа національної системи бухгалтерського обліку на процеси в економіці країни та до яких фіскальних і монетарних наслідків це призведе.

Мета статті полягає в намаганні пояснити необхідність реформування національної системи бухгалтерського обліку, обґрунтування позитивних наслідків від запропонованої трансформації, а також в окресленні шляхів уникнення потенційних ризиків для економіки внаслідок запропонованих змін.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Процеси, що відбуваються в національній економіці, змушують хвилюватися не тільки пересічних громадян, які останнім часом все більше відчувають кризу своєї купівельної спроможності, а й провідних економістів, які аналізують та прогнозують ситуацію на квартали вперед.

Існують зовнішні чинники кризи, на які вплинути Україні майже неможливо (наприклад, уповільнення зростання ВВП Китаю, кредитна криза в США, державні борги та дефолти країн – членів ЄС, спекулятивні ігри на валютних і сировинних ринках тощо), що призводять до переорієнтації споживчої поведінки та падіння купівельного попиту в світовому мас-

штабі. А це, в свою чергу, призводить до падіння експорту, створення дефіциту іноземної валюти та девальвації. Проте існують також внутрішні чинники кризи, вплинути на які Україні цілком під силу. Правильне «лікування» внутрішніх проблем дасть змогу країні в подальшому якщо не захиститися цілком, то нівелювати вплив зовнішніх негативних економічних явищ до мінімуму.

Суттєвий вплив на проблеми української економіки має занадто ускладнена нормативно-правова база, що регулює сферу економічного життя країни.

Незважаючи на «епопею» з прийняттям та подальшими змінами до Податкового кодексу України, дихотомія національної системи бухгалтерського обліку так і не була усунута.

Здавалося б, вітчизняне наукове співтовариство підтримує необхідність у кардинальній перебудові національної системи бухгалтерського обліку. В різних урядових концепціях та стратегіях це питання вже неодноразово порушувалося. Наприклад, у Розпорядженні Кабінету Міністрів України «**Про схвалення Концепції реформування податкової системи**» від 19.01.2007 р. № 56-р зазначалося: «Принциповим недоліком податкового законодавства є наявність економічно необґрунтованих розбіжностей щодо визнання та оцінки доходів і витрат для визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток і податком на додану вартість і нормативно-правовою базою бухгалтерського обліку в частині розрахунку фінансового результату, що унеможливило складання декларації про прибуток підприємств за даними бухгалтерського обліку» [3].

Подібне твердження можна зустріти і в іншому Розпорядженні Кабінету Міністрів України «**Про схвалення Стратегії реформування податкової системи**» від 23.12.2009 р. № 1612-р, де підкреслювалося: «Наявність економічно необґрунтованих розбіжностей у підходах до визначення та оцінки доходів і витрат для встановлення об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств та нормативно-правовою базою бухгалтерського обліку в частині розрахунку фінансового результату сприяє створенню умов для порушення принципу платоспроможності, що проявляється у невідповідності сум податкових платежів підприємств реальному результату їх господарської діяльності» [4].

Проте «благі наміри», як завжди, залишаються лише в текстах окремих нормативних документів. Національна система бухгалтерського обліку, яка була штучно ускладнена в середині 90-х років мину-

лого століття для реалізації нової податкової політики тоді ще нещодавно створеної держави, по суті не змінилася. Осмислюючи державну економічну політику, можна дійти висновку, що сьогодні дещо упускається, забувається щось справді головне та важливе, щось кінцеве, задля чого власне і проводиться економічна політика.

На нашу думку, ігнорування цієї проблеми не може продовжуватися. Реформа податкового обліку має стати одним із першочергових заходів економічної політики, без якої повне усунення кризових проявів неможливе. *Суть запропонованої нами симпліфікаційної реформи полягає у відміні податкового обліку як явища паралельно з переходом на розрахунок та сплату податків відповідно до бухгалтерського обліку за П(С)БО.* Такий крок передбачає ліквідацію будь-яких податкових обмежень щодо визнання документально підтверджених витрат. Якщо відбувається факт господарського життя, за яким у підприємства виникають витрати, воно має право визнати такі витрати у повному обсязі при розрахунку податку на прибуток (звичайно, при належному їх документальному оформленні), більше «не ламаючи голову» над тим, як довести прямий зв'язок таких витрат зі своєю господарською діяльністю.

Разом із тим розуміємо, що на початковому етапі внаслідок запропонованої реформи можливим є спад по надходженнях податку на прибуток, проте навіть якщо і будуть одержані такі результати, то така короткострокова «жертва» в фіскальній сфері буде виправданою, адже не цифра фактично зібраного податку має стати показником успішності фіскальної політики, а реальні дії, які зроблені сьогодні для того, щоб бізнес почував себе більш комфортно та міг сплачувати податки завтра.

Інша унікальна сторона запропонованої симпліфікації бухгалтерського обліку полягає у можливості знайти баланс інтересів держави у вигляді її податкових органів та платників податків через введення в дію автоматичних економічних стабілізаторів. Внаслідок переходу до сплати податку на основі даних обліку відповідно до П(С)БО наміри штучного завищення прибутку в звітності для інвестиційної привабливості компанії стримуватимуться необхідністю сплатити надто велику суму податку на прибуток, тоді як наміри штучного заниження прибутку в звітності для сплати меншого податку будуть стримуватися ризиком втрати інвестиційної привабливості акцій і зменшення ринкової вартості компанії.

На нашу думку, недолік державної податкової політики полягає у відсутності системного погляду на економічні причинно-наслідкові процеси, а вирі-

шення поточних проблем щодо наповнення бюджету завжди залишається першочерговим завданням, що не дає можливості побачити альтернативні стратегічні варіанти фіскальної політики.

Отже, спробуємо показати на прикладі, що запропонована реформа із скасування податкових обмежень щодо визнання витрат уможливило отримати навіть більших надходжень від податків та зборів, ніж це було до її скасування (як би це парадоксально не звучало).

Розглянемо таку ситуацію. Підприємство бажає замовити собі послуги з ландшафтного дизайну території на суму 10 000,00 грн (без ПДВ). Якщо включити такі витрати до витрат при розрахунку податку на прибуток, то така дія неодмінно викличе невдоволення у податкових органів, які керуватимуться пп. 139.1.1 п. 139.1 ст. 139 ПКУ [5] та піддадуть сумніву, що такі витрати можна прямо пов'язати з господарською діяльністю підприємства.

Окреслимо три найбільш імовірні варіанти (за логікою економічного мислення законодавця) в розрізі реалізації чи нереалізації запропонованої реформи уніфікації податкового та фінансового обліку:

1. За існуючого законодавства підприємство вирішить не придбавати такі послуги, оскільки вони не визнаються витратами в податковому обліку. В такому разі надходження до бюджету не надійдуть, оскільки не буде факту господарського життя.

2. Незважаючи на обмеження чинного законодавства, підприємство все-таки вирішить придбати такі послуги. В цьому разі надходження до бюджету збільшаться на 2 100 грн (21% від 10 000 грн), оскільки прибуток до оподаткування буде завищений на 10 000 грн (тобто на суму невизнання витрат у податковому обліку).

3. За реформованого законодавства підприємство вирішить придбати такі послуги, оскільки вони без будь-яких обмежень визнаються витратами для розрахунку та сплати податку на прибуток. Надходження до бюджету зменшаться на 2 100 грн (21% від 10 000 грн), оскільки прибуток до оподаткування буде занижений на 10 000 грн (тобто на суму визнання витрат у податковому обліку) в порівнянні з ситуацією до запровадження реформи.

Проаналізувавши наведені вище варіанти, законодавець залишається на попередніх позиціях, у нього відсутні будь-які аргументи щодо необхідності реформування національної системи бухгалтерського обліку. Адже перед ним постає питання: як можна говорити про ліквідацію податкового обліку в існуючому вигляді, якщо замість притоку коштів до бюджету отримуємо зменшення їх надходжень? Однак

незважаючи на обґрунтованість логіки законодавця, на нашу думку, вона не є коректною. Основна помилка такої логіки полягає в тому, що в її основу покладено спрощені короткострокові уявлення, які не враховують процесів, що відбуваються на наступних

стадіях грошових кругооборотів.

Для того щоб «зламати» стереотипи законодавця, простежимо подальші рухи коштів у розрізі зазначених вище варіантів споживчої поведінки підприємства (таблиця).

Таблиця

**МОЖЛИВИЙ РУХ КОШТІВ У РОЗРІЗІ ВАРІАНТІВ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДПРИЄМСТВА
ДО ТА ПІСЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАПРОПОНОВАНОЇ РЕФОРМИ
(НА ПРИКЛАДІ ПРИДБАННЯ ПОСЛУГ З ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ)**

Споживча поведінка за існуючих норм податкового законодавства			
Варіант 1	10 000 грн не були витрачені	Факту господарського життя не відбулося, послуга не була придбана, надходження від податку на прибуток відсутні	
Варіант 2	10 000 грн були витрачені	Послуга була придбана, надходження від податку на прибуток становитимуть 2 100 грн (21 % від 10 000 грн – суми штучного завищення прибутку до оподаткування)	
Споживча поведінка за норм законодавства після реалізації запропонованої реформи			
Варіант 3	10 000 грн були витрачені	Етап I	Надходження від податку на прибуток відсутні, оскільки оподатковуваний прибуток штучно не завищується на 10 000 грн
		Етап II	10 000 грн стануть доходом для компанії, що надає послуги з ландшафтного дизайну. За умов 20-відсоткової рентабельності цієї компанії 2 000 грн стануть для неї прибутком до оподаткування, з яких 21 % буде сплачено як податок на прибуток (<u>420 грн</u>). Решта суми (8 000 грн) будуть витратами компанії, що надає послуги з ландшафтного дизайну
		Етап III	Отримавши 8 000 грн у складі виручки, компанія, що надає послуги з ландшафтного дизайну, буде здатна покрити понесені витрати. Припустимо, що з них: а) 4 000 грн – витрати на закупівлю сировини та матеріалів (які, в свою чергу, стануть доходом для третьої компанії та з яких також буде сплачений податок на прибуток у сумі <u>168 грн</u> (при рентабельності третьої компанії у 20 відсотків). б) 3 000 грн – витрати на виплату заробітної плати. З них, у свою чергу, буде утримано <u>100 грн</u> як ЄСВ та <u>435 грн</u> як ПДФО. Отримавши заробітну плату, за песимістичними очікуваннями працівники витратять 1 200 грн, із неї на споживання продукції, в ціну якої входить ПДВ. Отже, <u>200 грн</u> стануть надходженнями до бюджету від ПДВ. в) 1 000 грн – витрати на нарахування ЄСВ. Тобто <u>1 000 грн</u> стане надходженням до фонду соціального страхування
		Сума надходжень від податків, зборів та платежів за підсумками трьох етапів <i>варіанта 3</i> становитиме 2 323 грн , що більше на 232 грн від надходжень за результатами споживчої поведінки за <i>варіантом 2</i> . Отже, це свідчить про наявність економічної раціональності у запропонованій реформі	

Незважаючи на умовність наведених у таблиці розрахунків, вони є доказом прорахунків законодавця, які вказують на те, що він став заручником згаданого вище когнітивного дисонансу. Зняття податкових обмежень насправді стимулює попит, підвищує рівень ділової активності в економіці та в кінцевому підсумку приводить до отримання більших надходжень у бюджетні та позабюджетні державні фонди. Проте в такому випадку збільшення надходжень не пов'язано з податковим тиском на бізнес, а є результатом збільшення кількості ділових угод, формуючи здоровий інвестиційний клімат.

Крім цього, уніфікація податкового та фінансово-обліку в рамках реалізації реформи національної системи бухгалтерського обліку координує з основними ідеями інституціональної та кейнсіанської економічних шкіл, оскільки дає змогу частково ліквіду-

вати «інститути хабарництва» та простимулювати ефективний попит.

Отже, запропонована симпліфікаційна реформа могла б частково стати засобом для вирішення складної ситуації з покриттям видатків Державного бюджету.

На нашу думку, в сучасних умовах потрібно переосмислити державну податкову політику, її основою філософією має стати не тиск та штучні ускладнення для збору більшої суми податку, а зрозумілість і простота, що сприятиме підвищенню ефективності ведення бізнесу в країні, зробить її менш бюрократизованою та більш інвестиційно привабливою, а також сприятиме становленню національного виробництва, що є ефективним засобом у протистоянні з негативними проявами другої хвилі світової рецесії.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Для того щоб захистити українську економіку від світових економічних потрясінь, національна економічна політика має зазнати кардинальної трансформації. Суттєву роль у такій метаморфозі необхідно відвести реформуванню національної системи бухгалтерського обліку через її симпліфікацію, адже Україна, скопіювавши свого часу негативний західний досвід, взяла собі за практику жити подвійними стандартами в сфері регламентації бухгалтерського обліку.

2. Практична реалізація запропонованої реформи зводиться до дозволу визнавати доходи та витрати для визначення бази оподаткування податком на прибуток відповідно до норм П(С)БО 15 «Дохід» та П(С)БО 16 «Витрати» без будь-яких додаткових обмежень. Наступним кроком має стати скасування Декларації з податку на прибуток (з її 13 додатками) та перехід на розрахунок і сплату податку на прибуток на основі форми №2 «Звіт про фінансові результати», яка отримає новий статус податкової звітності. Разом із тим Декларація з податку на прибуток, неправильність заповнення якої постійно була підставою для конфліктів з податковими органами, має стати надбанням історії.

3. Ліквідація податкових обмежень буде стратегічно правильним рішенням, що стимулюватиме попит, підвищуватиме рівень ділової активності в економіці та з часом приведе до отримання більших надходжень до бюджетних та позабюджетних державних фондів. Необхідність реформи у запропонованому вигляді більше не викликає сумнівів, безпідставні стереотипи щодо її запровадження зникають, а ефект когнітивного дисонансу остаточно розсіюється.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Рубини Н.* Мировую экономику ждет «идеальный шторм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ru/~1/2012/07/10/283206>

2. *Когнитивный диссонанс* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Когнитивный_диссонанс

3. *Про схвалення* Концепції реформування податкової системи: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.01.2007 р. № 56-р [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/56-2007-%D1%80>

4. *Про схвалення* Стратегії реформування податкової системи: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2009 р. № 1612-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1612-2009-%D1%80>

5. *Податковий* кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

В статье сделана попытка объяснить необходимость проведения реформы национальной системы бухгалтерского учета и «сломать» наиболее распространенные стереотипы, препятствующие ее реализации.

Предложено авторское видение особенностей трансформации национальной системы бухгалтерского учета в контексте стимулирующего влияния на деловую активность субъектов национальной экономики.

Ключевые слова: *симплификация бухгалтерского учета, подсистема налогового учета, подсистема финансового учета, реформирование национальной системы бухгалтерского учета.*

The article attempts to explain the need for reform of the national accounting system and «break» the most common stereotypes that prevent its realization.

Author vision of transformation of the national accounting system in the context of stimulating effect on business activity subjects of the national economy have been offered.

Key words: *accounting simplification, tax accounting system, financial accounting system, national accounting system reform.*